

Aikamatkoja ja nykypäivää äänitallenteiden maailmassa: Suomen kielen nauhoitearkiston 50-vuotisjuhlavuoden satoa

Suomen kielen nauhoitearkisto juhli viittä vuosikymmentään vuonna 2009 järjestämällä kaksi seminaaria. Esittelen tässä katsauksessani seminaarien kielen-
tutkimuksen kannalta kiinnostavinta antia.

Ensimmäisen, huhtikuussa pidetyn seminaarin otsikkona oli Puheaineistot nykytutkimuksessa ja -opetuksessa, ja nimensä mukaisesti se pyrki erityisesti keskittymään siihen, mihin ja miten tallennettuja puheaineistoja käytetään. Aluksi Nauhoitearkiston johtaja Toni Suutari loi lyhyen katsauksen Suomen kielen nauhoitearkiston historiaan ja nykypäivään (ks. myös Suutari tässä numerossa). Nauhoitearkistossahan on huikeat yli 23 000 tuntia tallenteita suomen murteista ja sukukielistä sekä muistakin maailman kielistä. Puhuttua suomea on tallennettu myös maan rajojen ulkopuolelta Ruotsista, Norjasta, Inkeristä, Amerikasta ja Australiasta. Suomen vanhimmasta puheääniteaineistosta ja samalla vastikään digitoidusta aineistosta saatiin myös kuulla pari näytettä, joihin kuului E. N. Setälän 1912 Liivinmaalla vahaliერიიille tallentama kansanlaulu. Oli huikeaa saada kokea aikamatka melkein sadan vuoden taa!

Suurin osa seminaarin muista esityksistä liittyi siihen, kuinka murreääniteaineistoja on keruun jälkeen hyödynnetty. Maria Vilkuna Kotuksesta kertoi muresyntaksihankkeesta, jossa käy-

tään olennaisena osana aineistona nauhoitearkiston tallenteista tehtyjä litteraateja ja Marjatta Palander Joensuun yliopistosta taas kertoi esityksessään neljäkymmentä vuotta kestäneestä yhden informantin, Pasin, puheen seurusta: hänen puhettaan on nauhoitettu säännöllisin väliajoin seitsemänvuotiaasta asti. Hanke jatkuu yhä.

Monen mielenkiintoisen esityksen joukossa mieleenpainuvin ja uusia uria aukovin oli Eeva Yli-Luukon hauska otsikoitu esitys Hämäläisten laulu, jossa valotettiin vasta viime aikoina enemmän harjoitettua murteiden intonaation tutkimusta. Tässä esityksessä saatiin siis kuulla vastauksia siihen kysymykseen, jonka Kotuksen johtaja Tuomo Tuomi 1980-luvun lopulla nauhoitearkistossa esitti: ”Mihin kysymykseen ääninauhat vastaavat paremmin kuin mikään muu aineisto?” Yli-Luukon kirjoitus tässä *Viritäjässä* pohjaa juuri tähän esitykseen.

Uudempiin nauhoitearkiston puhettalenteisiin liittyi kokeneiden S2-opettajien ja tuottelaiden oppimateriaalin laatijoiden Salli-Marja Bessonoffin ja Eila Hämäläisen esitys, josta kävi ilmi, kuinka he ovat hyödyntäneet näitä aineistoja opetuksessaan ja oppimateriaalien tuottamisessa. Tuoreet R-kioskivideoaineistot ovat olleet hyödyksi asiointipuheen opetuksessa.

Uutta aineistoa on myös tallennettu Nimimaiseman muutos -hankkeessa, jossa on mm. selvitetty, mitä nimeä hel-

sinkiläiset sanovat kotikaupungistaan käyttävänsä ja mitä he todellisuudessa käyttävät. Tästä kertova Terhi Ainialan ja Hanna Lappalaisen artikkeli (2010) on jo ilmestynyt *Virittäjässä*.

Nykypuheaineistoa kerätään parhailaan myös Turun yliopiston hankkeessa Satakuntalaisuus puheessa, jota Tommi Kurki esitteli. Hankkeessa pyritään saamaan tietoa Satakunnassa nykyään puhuttavista kielimuodoista, niiden variaatiosta ja muutoksesta. Mielenkiintoista Satakunnassa puhuttavassa suomessa on se, että alueella on yksi suomen murteiden jyrkimpiä murrerajoja: lounaismurteiden ja lounais-hämäläisten siirtymämurteiden välinen raja (lounaassa rajapitäjiä Luvia, Eurajoki, Kiukainen ja siirtymämurteissa Pori, Nakkila, Harjavalta). Tavoitteena on tarkastella laajasti Satakunnan nykymurteita, useita eri murrepiirteitä useilta eri paikkakunnilta ja vähintään neljältä eri ikäryhmältä. Hankkeen tarkoituksena on myös selvittää, ovatko Satakunnassa puhuttujen murteiden keskinäiset erot tasoittuneet olenaisesti, vai onko niin, että vanha jyrkkä kahtiajako on säilynyt kaikista yhteiskunnan muutoksista huolimatta suhteellisen muuttumattomana. Tätä varten hankkeessa kerätään laaja puheääniteaineisto 13 satakuntalaiselta paikkakunnalta.

Marraskuussa oli vuorossa toinen seminaari otsikolla Arkistot äänessä: Keskustelua äänitearkistojen haasteista. Tässä seminaarissa keskityttiin enimmäkseen eri äänitearkistojen nykypäivään ja tulevaisuuteen. Aluksi sukellettiin kuitenkin historiaan: seminaariväkeä ihastutti nauhoitearkistolaisten Katariina Rouvalan, Toni Suutarin ja Eeva Yli-Luukon taidokkaasti toteuttama multimediaesitys arkiston historiasta. Se pohjautui professori Pertti Virtarannan vuonna 1960 pitämään

kentälle murteennauhoitustöihin lähtevien työntekijöiden opastusluentoon, joka luonnollisesti oli tallennettu nauhalle. Virtarannan rauhalliseen ja selkeään tyyliin esittämät ohjeet oli kuvitettu autenttisilla murteennauhoituskuvilla sekä muillakin aihepiiriin sopivilla kuvilla. Luenossa Virtaranta antoi ohjeita esimerkiksi siitä, kuinka magnetofoniin saa maaseudun asumuksissa sähkövirtaa, jota jouduttiin toisinaan hankkimaan tavalla, jota sähkö tarkastusviranomaiset eivät hyväksyneet (ns. edison-laitteella suoraan sähkölampusta), mutta myös siitä, kuinka murteennauhoittajan tulisi asiansa esittää mahdollisille kielenoppaille: ei saanut lietsoa turhaa pelkoa.

Äänitearkistojen nykypäivää valotti Nobufumi Inaba Turun yliopistosta. Hän esitteli kehittelemäänsä helppokäyttöistä äänite- ja tekstiaineistokäyttöliittymää, joka sopii erityisesti suomen kielen opiskelijoiden opinnäytetöiden aineiston hankintaan mutta toki myös tutkijoille. Opiskelijakäyttäjäkunta vaatii kieliaineistokäyttöliittymältä paljon: sen pitää olla yksinkertainen, helppo ja nopea sekä käytettävissä missä ja milloin vain. Tällaisen liittymän peruskoulutukseltaan kielentutkija Inaba olikin osannut kehittää. Liittymää käytetään mm. Satakuntalaisuus puheessa -hankkeen aineiston käsittelyyn ja koodaamiseen.

Lisa Södergård Svenska Litteratursällskapet in Språkarkivetista kertoi 2000-luvulla toteutetusta Spara det finlandsvenska talet -suurhankkeesta, jossa haluttiin tallentaa nykyistä puhuttua suomenruotsia. 2000-luvun alussa havahduttiin siihen, että puhutun suomenruotsin tallenteisiin uhkaa tulla aukko. Niinpä professori Ann-Mari Ivarsin aloitteesta perustettiin hanke, jossa vuosina 2005–08 tallennettiin n. 1000 tuntia ääni-

ja videotallenteita puhuttua suomenruotsia. Tallenteita hankittiin kolmenlaisia: yksilöhaastatteluja informanttien kotona, ryhmäkeskusteluja opiskeluympäristössä sekä julkisia esitelmää. Näytteitä tallenteista on kuultavissa Språkarkivetin verkkosivulla <http://www.sls.fi/sprakarkivet>. Tällä hetkellä on meneillään puheen litterointi, jossa haasteena on sopivan litterointitavan löytäminen. Harkittavana on myös, pitäisikö aineisto koodata kieliopillisesti ja ehkä myös sisällöllisesti. Aineistoa on niin runsaasti, että tavoitteena on tosin vain 10 %:n litterointi.

Mari-Liis Kalvik, Meelis Mihkla ja Jüri Viikberg Eesti Keele Instituutista Tallinnasta esittelivät viron kielen nauhoitearkistoa (Eesti Keele Instituudi heliarhiiv), joka on SKNA:ta vanhempi; se on perustettu jo 1956. Aineistoa siellä on esimerkiksi viron murteista 2 900 tuntia. Näistä tallenteista jo 95 % on digitoitu. Kaikki ääniteaineistot on tarkoitus saada lähitulevaisuudessa verkkoon. Jo nyt niihin voi käydä tutustumassa sivulla <http://portaal.eki.ee/murded/fonoteek>.

Oulun yliopiston Marketta Harju-Autti, Mika Hamari ja Marko Jouste kertoivat oululaisista ääniteaineistoista. Suomen kielen oppiaineella on Oulussa näet omat äänitearkistonsa ja Giellagas-instituutillakin on Saamelainen kulttuuriarkistonsa, joka kerää, arkistoi ja tutkii saamelaisia koskevaa muistitietoa. Kaikkia näitä on viime aikoina ainakin osittain digitoitu.

Lopuksi Hanna Lappalainen teki selkoa tuoreimmista nauhoitearkiston ääni- ja videoaineistoista, joita on kertynyt suomen murteiden seuruututkimuksesta, asiointipuhehankkeesta sekä Helsingin suomi -hankkeesta. Uusien aineistojen hankinta vaatii huolellista suunnittelua ja tarkkaa jälkikäsitteilyä, jotta keuruun tulokset säilyvät hyvässä järjestyksessä ja ovat tutkijayhteisön käytettävissä vastakin. Siitä juuri on nauhoitearkiston toiminnassa aina ollut kyse. Hyvin se on nämä tehtävänsä hoitanut ensimmäisenä viitenä vuosikymmenenä ja hoitaa varmasti jatkossakin.

MARI SIROINEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- AINIALA, TERHI – LAPPALAINEN, HANNA 2010: Miten Helsingistä puhutaan? – *Virittäjä* 114 s. 71–107
- PENTTILÄ, AARNI 1958: Intonaatiotutkimuksia. – *Virittäjä* 62 s. 1–18.
- AHO, EIJA – YLI-LUUKKO, EEVA 2005: Intonaatiojaksoista. – *Virittäjä* 109 s. 291–243.
- SUUTARI, TONI 2010: Suomen kielen nauhoitearkisto – vireä viisikymppinen. – *Virittäjä* 114 s. 422–425
- YLI-LUUKKO, EEVA 2010: Hämäläisten laulu – puheen melodinen jaksottaminen. Intonaation tutkimusta 50-vuotiaassa Suomen kielen nauhoitearkistossa. – *Virittäjä* 114 s. 396–409